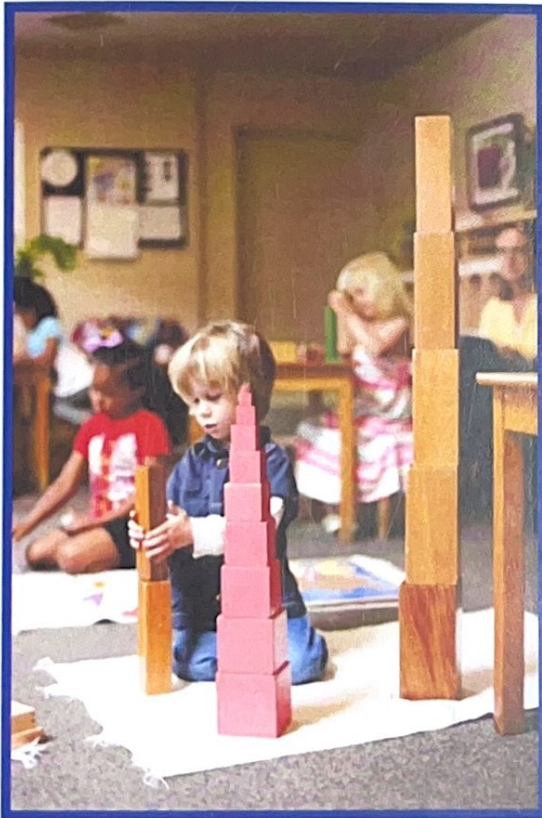

І. М. ДИЧКІВСЬКА

ПЕДАГОГІКА М. МОНТЕССОРІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

І.М. ДИЧКІВСЬКА

ПЕДАГОГІКА М. МОНТЕССОРІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Монографія

Видання 2-ге, доповнене

Видавництво
"Волинські обереги"

2022

УДК 373.2.091.4 Монтесорі
Д 506

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол №8 від 30.08.2022 р.).*

Рецензенти:

Бех І.Д. – доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член НАПН України;

Іонова О.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

Улюкаєва І.Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Дичківська І.М.
Д 506 **Педагогіка М. Монтесорі: виклики сучасності.** Монографія.
Вид. 2-ге, доп. / І.М. Дичківська. – Рівне: Волин. береги, 2022. –
384 с. + іл.

ISBN 978-966-416-956-8

У монографії розкрито віхи життєвого шляху та творчої діяльності видатного італійського гуманіста ХХ століття М. Монтесорі, здійснено аналіз розвитку її ідей у зарубіжній і вітчизняній педагогіці, подано філософське та психолого-педагогічне обґрунтування теорії та практики М. Монтесорі.

У роботі представлено фрагменти педагогічних творів Марії Монтесорі та дослідників її творчості, а також результати впровадження гуманістичних ідей М. Монтесорі у сучасну дошкільну освіту.

Рекомендується науковцям, викладачам, студентам закладів вищої педагогічної освіти, педагогам, психологам, батькам.

УДК 373.2.091.4 Монтесорі

ISBN 978-966-416-956-8

© Дичківська І.М., 2022

© "Волинські береги", 2022

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН М. МОНТЕССОРІ У СВІТОВІЙ ПЕДАГОГІЦІ: ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ	
1.1. Марія Монтессорі: людина і вчений	8
1.2. Трансформація ідей М. Монтессорі у зарубіжній і вітчизняній освіті	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ М. МОНТЕССОРІ	
2.1. Нова філософія виховання М. Монтессорі.....	52
2.2. Соціалізація особистості дитини в процесі виховання	61
2.3. Виховання інтелектуальної та креативної особистості.....	69
2.4. Роль педагога в Монтессорі-педагогіці	73
2.5. Монтессорі-педагогіка в контексті педагогічної інтеграції дітей із різними освітніми можливостями.....	77
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ М. МОНТЕССОРІ	
3.1. Підготовлене середовище і дидактичний матеріал М. Монтессорі	87
3.2. Основні навчальні розділи в педагогічній системі М. Монтессорі	102
3.3. Презентація матеріалу й урок номенклатури	109
3.4. Вправи в повсякденному житті та соціальній поведінці.....	112
3.5. Вправи для розвитку сенсорики.....	156
3.6. Вправи з математичним матеріалом.....	163
3.7. Вправи з мовленнєвим матеріалом	168
Додаток 1. Хрестоматія з Монтессорі-педагогіки	
<i>Монтессорі М.</i> Всотуючий розум. Роль дитини в перетворенні світу.....	173
<i>Монтессорі М.</i> Про принципи моєї школи	178
<i>Монтессорі М.</i> Керівництво до мого методу. Свобода	183

Монтессорі М. Самовиховання і самонавчання в початковій школі. Середовище	185
Монтессорі М. Освіта для нового світу. Періоди та природа "всотуючого розуму"	188
Монтессорі М. Самовиховання і самонавчання в початковій школі. Погляд на сучасне виховання. Мій внесок у науку. Мислення.....	191
Монтессорі М. Виховання для нового світу. Яким повинен бути Монтессорі-вчитель	194
Монтессорі М. Самовиховання і самонавчання в початковій школі. Підготовка вчительки	197
Монтессорі М. Всотуючий розум. Підготовка вчителя.....	203
Монтессорі М. Минуле, сьогодні і майбутнє	210
Таубман В., Фаусек Ю. Теорія і практика дитячого садка Монтессорі	215
Фаусек Ю. Дитячий садок Монтессорі	222
Сухотіна Т. Марія Монтессорі і нове виховання.....	226
Русова С. Дошкільне виховання	231
Дорошенко О. Дитячий садок.....	236
Лубенець Н. Фребель і Монтессорі.....	241
Фаусек Ю. Повсякденні життєві справи (за Монтессорі).....	247
Фаусек Ю. Розвиток інтелекту в маленьких дітей (за Монтессорі)....	252
Стенлунд Б. Мистецтво і Монтессорі.....	261
Додаток 2. Реалізація гуманістичних ідей М. Монтессорі в сучасній дошкільній освіті (з досвіду роботи дошкільних навчальних закладів Рівненщини)	281
Монтессорі-намистинки	281
Додаток 3. Основні поняття педагогіки М. Монтессорі	361
Заключення	364
Список використаної літератури	367

ВСТУП

Сучасне суспільство все гостріше відчуває необхідність у вихованні активної, творчої, внутрішньо вільної людини, яка усвідомлює свою самоцінність і унікальність, уміє жити в умовах свободи і водночас орієнтована на загальнолюдські цінності, взаємозв'язок зі світом і досягненнями цивілізації. У зв'язку з цим значущим для сучасної педагогічної освіти є світовий досвід, у якому реалізовані гуманістичні ідеї та принципи. Яскравий приклад такого досвіду – педагогіка видатного філософа, психолога і педагога М. Монтессорі.

Марія Монтессорі – символ гуманістичної педагогіки ХХ століття. Її демократичні ідеали, втілені в стрункій філософсько-педагогічній системі й ефективній технології саморозвитку дітей дошкільного віку, і сьогодні привертають розум і серця всіх, кому не байдужі проблеми виховання. У традиційній теорії і практиці виховання дошкільників немало взято саме із системи цього видатного педагога-гуманіста. Без перебільшення можна сказати, що багато поколінь педагогів увібрали благородні ідеї Марії Монтессорі, навіть не здогадуючись про їх істинне джерело. Така доля генія і таке кредо педагогічної діяльності італійського педагога: "кинути промінь світла і піти своєю дорогою".

Про педагогіку Марії Монтессорі справедливо говорять, що вона "завоювала весь світ". У світовому педагогічному досвіді не існувало і не існує такого органічного поєднання різних знань, яке лежить в основі педагогічної технології М. Монтессорі. Глибина теоретичних положень супроводжується тонким методичним і дидактичним інструментарієм, який дає змогу застосувати технологію в різних країнах світу.

Система видатного італійського педагога-гуманіста ХХ століття Марії Монтессорі являє собою концепцію і технологію виховання та навчання дітей у віці від 2,5 до 12 років. Найбільш популярна й поширена в усьому світі та її частина, яка розрахована на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Вона вважається

найефективнішою, що підтверджується багаторічним досвідом успішної практичної роботи з дітьми цього віку, глибоко теоретично обґрунтованою і досконало розробленою з дидактичного погляду.

Педагогіку Марії Монтессорі широко вивчали в першій третині ХХ століття П. Блонський, М. Бочкарьов, С. Гессен, Г. Івантер, Н. Лубенець, С. Русова, Є. Тихеева, Л. Чулицька, М. Штейнгауз, П. Ефруссі, К. Янжул. Розглядалась і проблема підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, які реалізують педагогіку М. Монтессорі (Ю. Фаусек та ін.)

Значний дидактичний потенціал системи Монтессорі відображений у працях відомих дослідників дошкільного дитинства – Л. Виготського (розумовий розвиток), Л. Венгера, О. Усової (сенсорне виховання).

Після десятиріч забуття педагога кінця ХХ століття знову звернулися до ідей М. Монтессорі. Відродженню до них інтересу педагогічної громадськості багато в чому сприяли праці М. Богуславського, І. Дичківської, Г. Корнетова, Л. Литвина, О. Хілтунен.

Спроби українських педагогів-практиків використати педагогіку М. Монтессорі у дошкільних навчальних закладах і школах додатково стимулювали проведення досліджень у цій галузі: з другої половини 90-х років ХХ століття у психолого-педагогічній літературі стали з'являтися роботи, присвячені теоретичному осмисленню основних принципів педагогіки Монтессорі, обґрунтуванню психологічних і дидактико-методичних особливостей реалізації її концепції і виробленню рекомендацій, що допомагають успішно реалізувати та впроваджувати її в українську освіту.

Зростаючий інтерес до наукових ідей і поширення досвіду М. Монтессорі в освітній галузі сприяв вивченню її методичної системи. Педагогічну спадщину М. Монтессорі досліджувала значна кількість як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Різні аспекти виховної системи М. Монтессорі аналізуються в широкому спектрі наукових публікацій українських вчених, педагогів (А. Андрушко, І. Дичківська, В. Золотоверх, А. Ільченко, Н. Кравець, Г. Міленіна, Т. Мостова, Т. Поніманська, Н. Прибильська, О. Савченко, К. Стрюк).

Педагогіці Монтессорі присвячені десятки книг і сотні статей більшістю мов світу. Нею захоплюються, в ній розчаровуються,

її застосовують і відкидають, розбирають на складові, намагаються охопити її структуру загалом. Але головне – це небайдужість, система М. Монтессорі не покривається архівним пилом, як це часто трапляється з багатьма зовні абсолютно правильними педагогічними системами. Чарівна, як дитинство, педагогіка Монтессорі, увірвавшись у ХХ століття яскравим метеоритом, продовжує власний шлях, залишаючи за собою життєдайний шлейф.

Відомо, що система М. Монтессорі широко використовується в країнах, де немає тоталітарного режиму (США, Нідерланди та ін.). У цьому сенсі розповсюдження системи Монтессорі може слугувати певним культурним індикатором демократичності соціального середовища. Відновлення ж інтересу до цієї системи у вітчизняній педагогіці можна розглядати як знак повернення українського суспільства в русло світового цивілізаційного процесу.

РОЗДІЛ 1. **ФЕНОМЕН М. МОНТЕССОРІ** **У СВІТОВІЙ ПЕДАГОГІЦІ:** **ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ**

1.1. Марія Монтессорі: людина і вчений

Життя видатного педагога-гуманіста ХХ століття Марії Монтессорі було яскравим і змістовним, як і час, у якому вона жила. Доля подарувала їй неординарні здібності та виняткову наполегливість у досягненні мети, уміння захоплювати людей ідеями й силою особистості, радість дружби з великими людьми століття та щастя побачити результати своїх наукових досліджень майже у всіх великих країнах світу. Доля вберегла її від властивого багатьом кабінетним ученим відчуження від життєвої суєти, від прихильності до конкретної установи й службової посади.

Марія Монтессорі народилася 31 серпня 1870 року в Італії (Chiaraville), неподалік від портового міста Анкона в той час, коли тривала війна народу за свободу й національне об'єднання країни призвела до появи єдиного італійського королівства. Сім'я Монтессорі належала до середнього класу: батько, Алесандро Монтессорі, професійний військовий, а згодом фінансовий службовець, у спогадах сучасників характеризується як "справжній джентльмен"; як істинний католик, він був прихильником суворих звичаїв і правил. Мати Ренільда походила з сім'ї вчених і була достатньо грамотною та передовою жінкою, прихильницею ліберальних ідей. Ці якості батьків вирішальним чином вплинули на виховання їхньої єдиної доньки. У житті Марії рано проявилися сміливість і цілеспрямованість, які пізніше визначили її світогляд і дали світові нову оригінальну освітню систему.

У віці 16 років Марія Монтессорі вступила до Технічної школи Буонаротті (Michelangelo Buonarotti Technical School) з наміром отримати професію інженера. Проте незабаром центр її інтересів перемістився з технічного мистецтва на медицину, і Марія вступила на медичний факультет університету, всупереч традиційному на той час несхваленню жіночої вищої освіти. Уже в цей період життя М. Монтессорі свідомо заявила про себе як про громадського діяча. Вона не просто виступала за права жінок, а домагалася визнання цих прав своїм власним життям і діяльністю. У липні 1896 року Марія Монтессорі (перша жінка в Італії!) отримала диплом доктора терапії і хірургії Римського Королівського Університету і розпочала медичну практику.

М. Монтессорі була призначена лікарем-асистентом при університетській психіатричній клініці і почала вивчати дитячі хвороби. Відомо, що в той час існував суто медичний підхід до виховання й лікування дітей із проблемами розвитку. Ця обставина змусила Марію Монтессорі шукати спеціальні методи й звернутися до праць відомого французького педагога й психіатра Едуарда Сегена (1812-1880), який створив теорію та практику виховання відсталих дітей [85].

Е. Сеген був учнем видатного французького лікаря Жана Батиста Гаспара Ітара (1775-1838), який практично довів можливість виховання аномальних дітей за допомогою спеціальних вправ, працюючи з 12-річним хлопчиком, "дикуном із Авейрону", і детально описуючи свої зусилля й досліді [160]. Педагогічні твори Ітара глибоко вразили Марію Монтессорі, яка вважала їх першими кроками в експериментальній психології.

Результати своїх досліджень Г. Ітар заповідав Е. Сегену, який розробив ефективну методику, завдяки якій із 100 хворих дітей 25 ставали по суті нормальними людьми, ще 40 – на 2/3, а інші – на 1/3. Ці експериментальні дані були описані Сегеном у книзі "Виховання, гігієна і моральне лікування розумово відсталих дітей", яка була видана в Парижі у 1846 році. Едуард Сеген уважав, що "моральне лікування таких дітей полягає в розумному застосуванні всіх засобів, придатних для розвитку і регулювання їх діяльності, мислення і відчуттів" [85, 225]. Моральними засобами, що здатні закріпити

педагогічні й гігієнічні фактори, він уважав: 1) особисті засоби вчителя; 2) особисті засоби дитини; 3) засоби моральної дії, що впливають із сталого зв'язку між учителем та учнем.

Перебуваючи під глибоким враженням і впливом дослідів Г. Ітара і Е. Сегена, Марія Монтессорі дійшла висновку, що розумова відсталість являє собою швидше педагогічну, ніж медичну проблему, і що відсталі діти потребують більше доцільного виховання, ніж медичного лікування. Так почала формуватися психологія Марії Монтессорі як педагога, зародилися наукові засади її педагогічної теорії та практики.

Пропагування цих поглядів на педагогічному конгресі в Турині (1898) сприяло тому, що міністр освіти Італії запропонував Марії Монтессорі організувати курси, які готують римських учителів до спостереження й виховання дітей із проблемами розвитку. Із цих курсів виникла Державна Ортофренічна школа (надалі – Медико-педагогічний інститут), якою керувала Монтессорі до 1901 року. Вона не тільки читала лекції вчителям, але й сама брала активну участь у вихованні та навчанні дітей, віддаючи їм свої розумові й духовні сили. Присвячуючи школі весь робочий час, ночами Марія Монтессорі знову ставала людиною науки – систематизуючи, класифікуючи, приводячи в порядок і усвідомлюючи результати своєї денної роботи.

Як відзначала автор книги про життя і діяльність М. Монтессорі Елізабет Стендінг, два роки роботи в Ортофренічній школі сама Монтессорі визнавала часом набуття "справжнього наукового ступеня в педагогіці" [174, 11]. Ця робота ознаменувала закінчення першого періоду медико-педагогічної діяльності Марії Монтессорі.

Другий етап пов'язаний із вивченням теорії та практики роботи своїх попередників. Марія Монтессорі переклала італійською мовою і власноруч переписала всі їх твори. Не обмежуючись вивченням теорії і не задовольняючись власним досвідом, вона прямує до Лондона і Парижа для більш детального ознайомлення з методами виховання аномальних дітей. М. Монтессорі відвідала Бісетр – місце, де починав працювати Е. Сеген під керівництвом відомих психіатрів Пінеля й Ескіроля. Повернувшись додому, Марія Монтессорі почала розробляти різноманітні дидактичні матеріали,

які завдяки довершеності увійшли в історію педагогіки як "Золотий матеріал Монтессорі". Розробляючи систему дидактичного матеріалу, вона була переконана, що головною метою його використання є духовне виховання, адже педагог повинен уміти "розбудити в душі дитини людину, яка дремає в ній". М. Монтессорі вважала, що не матеріал, а голос педагога, звернений до дітей, "розбудить їх і спонукатиме до використання дидактичного матеріалу, а через нього й до самовиховання" [180, 53-54].

Слід зазначити, що як у науковій, так і в практичній діяльності Марія Монтессорі проявляла виняткову сумлінність і порядність. Будучи серйозно захопленою ідеями своїх попередників, вона жодної з них не прийняла "на віру", все перевіряючи власною роботою з дітьми. Перші результати були відкриттям: використовуючи власну оригінальну методику навчання читання і письма, М. Монтессорі вдалося навчити своїх дітей читати і каліграфічно писати настільки добре, що на іспиті до народної школи вони перевершили здорових дітей. Характерно, що сама М. Монтессорі ніколи не стверджувала, що потенційні можливості розумового розвитку цих дітей є наближеними до нормальних. Вона чудово усвідомлювала, що дитина з уродженими проблемами розвитку не може розвиватися швидше і краще від здорової.

Вражаючий успіх роботи з аномальними дітьми примусив Марію звернути увагу на завдання виховання усіх дітей. Та обставина, що відсталі діти показали кращі результати, спонукала її досліджувати причини такого низького рівня розвитку здорових дітей. На думку Монтессорі, головна причина полягала в різниці підходів до навчання, адже розвиток відсталих дітей підтримували і стимулювали, а в нормальних дітей він затримувався у зв'язку з традиційними методами і відсутністю індивідуальних розвивальних програм навчання й виховання. Вона дійшла висновку щодо необхідності спеціальної роботи із здоровими дітьми. Цим рішенням завершується другий етап наукової діяльності Марії Монтессорі.

Новий етап життя та діяльності, як і попередні, було розпочато новим вступом до університету – цього разу на філософський факультет, з метою вивчення експериментальної психології, дидактики, антропології і одночасного дослідження проблем на-

вчання і виховання дітей у початковій школі. З 1904 року Марія Монтессорі почала читати лекції з педагогічної антропології в Римському університеті, а також завідувати кафедрою гігієни в Королівському Жіночому Педагогічному коледжі. Результатом цієї роботи стала книга "Педагогічна антропологія", в якій Монтессорі висловила своє педагогічне кредо – ідею індивідуального навчання й виховання дітей. Вона розвинула думку свого вчителя, відомого італійського антрополога Дж. Серджі щодо того, що "проводити антропологічні вимірювання – зовсім не значить встановлювати систему педагогіки", і що "зادля знаходження розумних природних методів виховання необхідно проводити точні й раціональні спостереження за людиною як особистістю, особливо в період до 7 років, оскільки це вік, в якому повинні закладатися основи виховання і культури" [199, 24-25]. У цей період почала формуватися педагогічна система М. Монтессорі, головною перевагою якої була можливість індивідуалізації, а також спостереження і вивчення дитини педагогом за допомогою дидактичного матеріалу, мета якого – викликати самодіяльність дитини, допомогти їй само-вихованню і самонавчанню. Необхідною умовою перевірки дієвості цієї системи стало застосування її в умовах нового типу установи для виховання дітей.

У 1907 році Генеральний директор Римської Домобудівної Асоціації, талановитий інженер Едуардо Таламо запропонував Марії Монтессорі створити школу для кожного великого будинку, де малюки від 3-х до 7-ми років могли б гратися й займатися під наглядом учителя, який живе в цьому ж будинку. Новий тип дошкільної установи отримав назву "Будинок дитини" (Casa dei Bambini). Під такою назвою 6 січня 1907 року в робочому кварталі Сан-Лоренцо було відкрито першу школу Монтессорі. Саме такий заклад значною мірою відповідав педагогічним поглядам Марії Монтессорі: виховний заклад повинен бути помешканням, в якому дитина не тільки виховується і навчається, а й живе.

Результатом роботи з дітьми дошкільного віку і теоретичних пошуків Марії Монтессорі стала книга "Метод наукової педагогіки, що застосовується до дитячого виховання в Будинках дитини" (1909). У цій програмній праці Монтессорі подано опис становлення її

методу та його принципових ознак: свободи, активності, спостереження й самодисципліни. "За цією книгою досліджень, зібраних однією людиною, – писала М. Монтессорі, – повинні з'явитись книги інших педагогів, які, виходячи з індивідуального вивчення дітей, котрі виховувались за нашою методикою, опишуть плоди своїх спостережень. На такі педагогічні книги чекає майбутнє" [180, 372]. Книга мала величезний успіх, вона зробила педагогічну теорію М. Монтессорі доступною для практичного використання вихователями дітей дошкільного віку. Ця книга поставила її автора поряд із таким відомим педагогом, як Фрідріх Фребель, дидактична система якого була популярна у всьому світі. Ідея про можливість розвитку індивідуальності дитини в умовах суспільного дошкільного виховання була втілена на практиці і розроблена методично. Цим був завершений третій період творчої діяльності Марії Монтессорі і розпочато новий – час широкого впровадження її методу в різних країнах світу.

У січні 1912 року відбулися перші міжнародні курси з підготовки вчителів, до Риму з'їхались педагоги з різних країн світу. Найбільший інтерес до Монтессорі-педагогіки виявили Сполучені Штати Америки. Так, С. С. Мак-Клур, редактор впливового американського журналу "McClure's Magazine", зрозумівши значення і важливість роботи італійського лікаря-педагога, опублікував у 1911 році першу серію статей про метод Монтессорі під назвою "Освітнє диво: метод М. Монтессорі" [167]. Американське видання "Методу наукової педагогіки" було перекладено Анною Е. Джордж, першим американським Монтессорі-вчителем, яка в 1912 році, відвідавши навчальні курси в Римі, відкрила першу американську Монтессорі-школу (Tarrytown, New York). Професор Гарвардського університету Генрі Гольмс у своїй передмові до книги "Будинок дитини", що стала в Америці бестселером, охарактеризував працю італійського гуманіста як "чудову, повну новизни і глибоко цінну" [180].

Аналіз популярних і професійних книг і статей про метод Монтессорі, що з'явилися в ці роки в США та інших країнах, показує, що сприйняття їх змісту розгорталося від захоплених відгуків і гарячої підтримки (Culverwell E., Fisher D., White J.) до часткового або повного неприйняття (Boyd W., Kilpatrick W.).

Наукове видання

ДИЧКІВСЬКА Ілона Миколаївна

**ПЕДАГОГІКА М. МОНТЕССОРІ:
ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ**

Монографія

Видання 2-ге, доповнене

Коректор

Т.М. Шкарбан

Технічний редактор

В.В. Власюк

Підписано до друку 08.09.2022 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.

Гарнітура «PT Serif». Друк офсет. Ум. друк. арк. 23,25.

Наклад 100 пр. Зам. 66.

Видавництво «Волинські обереги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

Дичківська Ілона Миколаївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету. Відмінник освіти України. Автор понад 180 наукових публікацій, серед яких монографії, підручники, навчальні та методичні посібники («Основи педагогічної інноватики», 2001; «Інноваційні педагогічні технології», 2004, 2012, 2015; «Дошкільна педагогіка. Практикум», 2004; «М. Монтесорі: теорія і технологія», 2006, 2008; «Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності», 2012; «Інноваційні педагогічні технології. Практикум», 2013, «Підготовка майбутніх вихователів дошкільних закладів до інноваційної педагогічної діяльності: теорія і методика», 2017; «Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами в умовах інклюзії», 2019 та ін.).

Сфера наукових інтересів: педагогічна інноватика, компаративістська педагогіка, професійна підготовка майбутніх фахівців дошкільної та спеціальної освіти.